

FİKİRLER

Cilt : 3

1 Şubat 1931

Sayı : 65

Müşahade:

Bu günün felsefesi

Bu günkü felsefenin en mühim mevzuu; ilimlerin en umumî kanunlarına dayanarak hayatımızı en muvafık tarzda geçirecek yollar bulmaktır. Dünya bu gün buna, her zamankinden çok daha ziyade muhtaçtır. Çünkü eski hayat tarzları ve akideleri ve bu akidelerin uzun asırlar boyunca ayakta tuttuğu iktisadî, siyasi, ahlâkî, içtimai, terbiyevî, hasılı beşerî müesseselerin hepsi; bütün dünyada sarsılmıştır. Beşeriyet, pek mühim bir dönüm noktasındadır.

Bizim milletimiz ise büsbütün müstesna bir vaziyettedir. Öteki milletler, içinde yürüdükleri bir tarz ve zihniyet içinde daha eyisini arıyorlar. Biz ise asırlardanberi gelen Şarkın hayat telâkkisinden, Garbın hayat telâkki ve tarzına geçiyoruz.

— Nasıl yaşamalı?

— Bu suale her medeniyetin bir cevap verişî vardır. Meselâ eski Hint medeniyetine göre(Nirvana) ya ulaşmak yani bütün arzuları söndürmek için yaşamalı,

Eski Yunan medeniyeti ise: «bütün arzuları mutedil ve mütevazın bir surette ayakta ve inkişaf içinde tutarak yaşamalı» der.

Bunun birincisinden Şark zihniyeti, ikincisinden muasır Garp zihniyeti doğmuştur.

Birincisine göre (hakikat ve saadet) : durmaktadır. İkincisine göre ise: tahavvül ve harekettedir. Biri sükûnet felsefesi, diğeri hareket felsefesidir. Bu hareket felsefesi yukarıki: «nasıl yaşamalı?» sualine şöyle cevap verir:

— Hayatı beşere en müessir surette faydası dokunacak

en velut hareket ve işler yaparak..

İşte bu hayat telâkkisine (pragmatizm) denilmektedir. Müessisi Amerikalı (Vilyam Cems-Willim Jams) tir. Pragmatizmin; İngiliz (Bacon ve Mili Stuart) felsefesile münasebet ve hatta karabeti vardır. Fransada da (Robot) nun psikolojisi, Emil Butro'nun ve hatta Bergson'un felsefesi bu hareket felsefesile münasebettardır. Nihayet Alman felsefesine de tesir etmeğe başlamıştır. (Mach) in enerjetizminde, pragmatizm ayan beyan görülmektedir.

Şimdi (pragmatizm)i, demokrasiye getirelim. Böyle bir demokrasi, en öne: işi vazedecektir. Muhterileri, müstahsil-leri, asri kahramanlar addeder. Zaman zaman muvafık olamama ve manialara rağmen bu dünyanın daha iyi yapılabilmesinin mümkün olduğuna inanır, ve hayatın manasını, gayesini kıymetini, ve zevkini işte bu imkânda görür ve bulur.

Bugünün felsefesine göre en kıymetli adam, en büyük kahraman: şuurlu bir surette didinen, uğraşan ve muvaffak olamadığı zaman bile hiç meyas olmayup, bilâkis yepyeni hamleler ile tekrar işe atılan insandır.

Pragmatizmi, terbiyeye tatbik edince mektebin ve terbiyenin mihveri, Anklosaksonların ifadesile: (yaparak ve işleyerek öğrenme) oldu. İlk mekteplerimizde(hayat bilgisi) ne ait çocukların müşahedeleri ve faaliyetleri, en kuvvetli birer inkişaf vasıtasıdır; ve asrımızın adamı olabilmek, bu yoldan gitmekle mümkündür.

Amerikayı baştan başa faaliyet kaynağı yapan ve hayat zevkini hararetli bir çalışmada bulduran amil: pragmatik terbiyesidir.

Çocuk psikolojisine ve pragmatizme muvafık faaliyetler başlıca Con dui ve Döcroli taraflarından çizilmiştir.ve bütün yeni terbiye cereyanlarının menbai bunlardır.

Çocuğun faaliyetinin, onun hayatında oynayacağı rolü derin kavrayamazsak, ozaman bizim elimizde programın mükemmelliğinin hiç faydası olmaz.

Türk inkilabının en büyük ve en ağır mesuliyeti türk muallimine düşmektedir. Dünkü muallim, çocuklara yalnız (her ilimden bir parça öğretmeğ)e memur idi. İnkilap muallimi ise: Milli hayatı en feyizli surette inkişaf ettirecek hareket ve işler yapacak insanlar yetiştirmek ile muvazzaftır.

M. Rahmi

Hugo Gaudig

H. Gaudig 5.12.1860 ta Stöckey (Almanya) de doğuyor, Gymnasium ve yüksek tahsili Nordhausen ve Halle'de ikmal ediyor; Gera'da muallim, Halle ve Leipzig'de yüksek kız muallim mektebi müdürlüklerinde bulunduktan sonra 2. 8. 1923 te vefat ediyor.

H. Gaudig'in terbiyevî görüşlerini millî vahdet, serbest faaliyet ve kudretli şahsiyet mefhumları etrafında toplıyabiliriz. Fert ve cemiyetli yekdiğerinden ayırmaz. Ferdi ve içtimâî terbiyenin zarurî bir şekilde telâzum etmekte olduğuna kanıdır. İdeal cemiyetli yaratmak için fertlere ideal benlik şahsiyet edindirmeliyiz diyorlar. Mumalleyhe göre şahsiyet ferdin benliğini bizzatlı kalmı, olgun, müstakil halini ifade eder. H. Gaudig şahsiyet pedagojisinin en hararelli mürevvaidir. Şahsiyet serbest hayatla elde edilebilecek bir nimettir. Şahsiyetini idrak etmeyen milletlerin istiklâli müemmen değildir. H. Gaudig'e göre ferdiyet afaki, şahsiyet enfüsidir, biri fitrî diğeri kisbidir. Şahsiyet asilleşmiş, olgun bir ferdiyet, ideal hayat tarzı, insanî kıymetlerin en yüksek hayat prensipi halinde tecellisidir. H. Gaudig'e göre terbiyede gaye kudretli müteşebbis şahsiyetler yetiştirmektir. Çocuk cemiyete faideli hür ve müstahsil bir şahsiyet halinde yetişecektir. Çocuk şahsiyetini, mektepte, olgunlaşmasına yarayışlı terbiyevî bir hayat yaşayarak idrak edecektir. Mektep bir müessesese değil çocuğun serbest hayat ve faaliyetlerine müsait neşeli hayat yuvasıdır; çocuk burada her şeyi amelî olarak belleyecek insanî sıfat, müspet itiyat ve medenî seciyeyi doğrudan doğruya yaşayarak kazanacak, geniş mikyasta kendi kendine öğrenecek, kendini kendi yetiştirecektir. H. Gaudig mektepçilikte «vom kinde aus» prensibinden mülehmdir. Program, çalışma, teneffüs zamanları v. s. de hep

çocuğun uzvî ve ruhî hususiyetleri gözetilecektir. Her türlü tekâmül faaliyeti mukayyettir. (I), işte mektepçiliğin sirri: serbest faaliyetlere âzamî imkân temin etmek. Çocuk latent meknî kudretler deposudur, bu kudretleri en tabîî tarzlarda istihlâk için imkânlar hazırlanmalı. Çocuk henüz tebellür etmiş bir şahsiyete malik değildir, fakat bunun için hamleler vermekle meşguldur. Onu bu tavîî teşebbüs ve hamlelerinde imkânın son haddine kadar serbest bırakmak lâzımdır. H. Gaudig bu ihtiyaçlardan mülhem olarak tedrisatta serbest autodidaktik usulü tavsiye ediyor. Talebeler şahsî veya zümrevî teşebbüslerinde kendi mes'uliyetleri altında çalışacaklardır. İşte H. Gaudig pedagojisinin özünü teşkil eden nokta: Die Eigentätigkeit hür ve yaratıcı faaliyet. Talebeler mevzuu kendileri seçecekler, muayyen gayeye matuf şuurlu hamlelere geçecekler, seve seve sarıldıkları işi bitirmeye içten gelen bir istekle çalışacaklardır. Terbiyede bu istekli çalışmanın çok mühim rolü vardır.

Tavîî teşebbüs, bizatihi faaliyetlerin muayyen bir program ve usula bağlanması lüzumuna kanidir. H. Gaudig talebe ve muallimin faal olmasını iltizam eder. Muallim malûmatlı, meslekî meharetle muttasıf bulunacak, talebenin her gün değişen seviye ve hallerine yabancı kalmıyacaktır. Talebede aranan nazarî malûmattan ziyade amelî hads, hayalî şe'niyellere intibak keyfiyetidir. O. Scheibner, H. Gaudig'in iş prensipline dayanan didaktik düşüncelerini şu suretle tasnif etmiştir:

- 1 — İş (ders) mevzuu muayyen olacak,
- 2 — İş vastaları aranacak, önceden hazırlanmış olacak,
- 3 — İş plânı tespt edilmiş olacak,
- 4 — İş başında bir kaç adım atılmış olacak,
- 5 — İşin neticesi alınacak, yoklanacak, dartılacak, muhakemeler yürüdülecek, tenkidedilecek umumî bir mefhumla bağlanmak suretiyle yeni bilgiler emniyet altına alınacaktır. Mekteplerde self-government sistemini şu kaytlerle tervilç

[I] Adler'de böyle düşünüyor.
Menschenkenntnis. 12-24 III aufl.

ediyorlar; şüphesiz talebeler kendi kerdilerini idare edeceklerdir, içtimai ve demokratik bir terbiye için bu zaruridir. fakat idare işlerini bir kısım talebenin mes'uliyetine yükletmek diğer kısmın tamamen serbest, muaf tutulmaları doğru olmaz; bütün talebe idare işleriyle doğrudan doğruya alâkadar edilerek, idare işlerinden mes'ul vaziyette bulundurulacaklardır. İstenilen içtimai-ahlâki umdeleri benimseyen, yaşayan zümreler de ancak bu suretle temin edilebilir. Mektep millî harsın en heyecanlı sahnesi olacaktır. Mektep inkılâbının doğrudan doğruya muallim mes'elesi olduğu kanaatındadırlar. Muallimlerin yüksek muallim mekteplerinde yetişmelerini zarurî buluyorlar. Mektep talebe velileriyle daimî münasebetlerde bulunacaktır. Doğmatik dinî terbiyenin aleyhindedir, dinî terbiyenin ahlâkî kıymetlerle telif edilerek akliyat ve hissiyata dayanan telkini bir tarzda verilmesini tervi- ediyorlar.

Hülâsa: Hugo Gaudig iş prensipi, iş ve hayat mektebinin mürevvici, şahsiyet pedagojisinin müdafii, serbest yaratıcı faaliyetleri iltizameden asrımızın mümtaz inkılapçı terbiyecilerindendir. (I)

Terbiye M.
Eyup Hamdi

(1) Fazla malûmat almak isteyenler:

- 1 — H. Gaudig : Die Schule im Dienste der Werdenden Persönlichkeit
- 2 — » : Didaktische Kteserei
- 3 — » : » Praludien
- 4 — » : Elternhaus u. Schule
- 5 — O. Scheibner: H. Gaudig als Pad. Denker namındaki eserlere muraceat edebilirler E. H.

Materyalizm

VE

Hayatîyat ilimlerinin halî hazırdaki mutaları

(X)

Mevzuumuz; materyalizm ve hayat ilimleri mutaları karşısındaki vaziyettir. Meseleyi kat'i bir şekilde izah için evvelâ materyalizmi tarif etmek münasip olur. En iyi tarif tarzı da çok vazih bir akide halinde görünen eski şeklini umumi surette hulâsa yapmaktır. Bu sistem Demokrit tarafından tasvir edilmiş ve Epigür tarafından itmam edilmiştir. Büyük şair Lükres bunu daha az nevmî bir felsefeye yakışacak lisanla teganni etmiştir.

Demokrit ve muakkipleri için madde; ezeli ve ebedidir. Tak-simi gayri kabil cüzlerden yani atomlardan müteşekkildir. Bu atomlar gayri kabili tahriptir. Siklet tesirile başlangıçsız ve sonsuz olarak fazayı namütenahiye düşerler. Hudutsuz olan bu sukutları esnasında yekdiğerleriyle temas ederler ve birbirlerine raptolunurlar. Bu suretle cisimleri teşkil ederler. Atomların bu tesadüfî birleşmesi cansız maddelerin, nebatların, hayvanların, beşerin ve hatta ilâhların menşesidir. Atomları yekdiğeri üzerine düşüren ve birleştiren siklek yine mütemadi şekilde onlar üzerine tesir eder ve ıftiraka mütemayil kılar. Uzun ve kısa bir zamen nihayetinde bütün cisimler harap olur ve atomlar diğeri bir şekilde toplanmak üzere yekdiğeri-rinden ayrılırlar ve birbirlerini terkederler ve böylece devam eder gider.

(X) (Hayat ve İman) mecmuasının tertibile Dr. jean Friedet tarafından verilen bir konferanstan tercüme edilmiştir.

Eğer bir atom mecmuası hayata malik ve kendinden haberdarsa irgeç elemanları ıftirak eder. ve insanı teşkil eden atomlar bir defa daha yekdiğerlerini hatırlamazlar. Tahtessu-urdan dogan hayat yine tesadüfî bir şekilde tahtessuura göçer. Mevcuratı yaradan atomların temasları tesadüfe bağlıdır.

Bundan anlaşılıyor ki Demokritin sisteminde hiç bir gaiyet (finalite) mefhumu ve müdir bir prensip yoktur. Her şey gayesiz mütemadi tekrardır.

Bunu şimdi asrımızın lisanına nakledeyim. Nevtonun, sikleti cisimler arasındaki cazibenin hususî bir hali olduğunu bize gösterdiğindenberi aşıkârdır ki Demokritin tahayyül ettiği namütenahi fazadaki sukut cisme isnat edilemez. Kadimdenberi atom mefhumu yalnız tekemmül etmiş ve daha mufassal bir hale girmiştir. Fakat esasına hâlel gelmemiştir. Asri bir materyalist diyebilir ki madde ebedidir. Tahribi kabil olmıyan atomlardan mürekkeptir. Bu atomlar tabiattaki her hangi bir hareketten hayat alırlar, çarpışırlar, birleşirler, müteakiben ayrılmak üzere cisimleri teşkil ederler. Hiç bir prensip bu atomların birleşmesini idare etmez ve bir finalité yoktur. Atomlar toplanarak hayatı husule getirirler. Mutlak tahtessuurdan doğan hayat atomlar ayrılınca yine oraya döner. Bundan anlaşılıyor ki materyalizmin esasî vasfı gaiyet finalité mefhumunun mefkudiyetidir.

Hayat ilimlerinin muataları karşısında materyalizmin vaziyetini tayin için bu ilimlerin halihazırdaki başlıca neticeleri nelerdir, arayalım. Eğer bir gaiyet intibai veriyorsa görelim. İntiba diyorum çünkü ilimler şu ve bu sistem lehine mutlak şahit irae etmeden evvel intibadan ve anî bir hükümden başka bir şey veremezler. İlmin tevsik ettiği hadiseleri ve o hadiseleri cem ve izah etmeği araştıran nazariyeleri deşik bir şekilde tefrik etmek lazımdır. Çünkü aynı hadiseler muhalif nazariyelerle izah edilebilirler. İşte basit bir misal:

Herkes bilir ki uzviyetler yaşadıkları muhite intibak ederler. Suda yaşayan kuşların kürek teşkil eden gışalı ayakları vardır. Çöl nebatatı kuraklığa fevkalâde mukavemet edecek bir şekilde yaradılmışlardır. Bu müspet hadise yani muhite

intibak muhtelif surette izah edilebilirler. Lamark intibakı «uzviyetler mevzu bulundukları şerait dahilinde hayata en muvafık şekil almak için tabii bir temayüle maliktirler. ve muhif onları doğrudan doğruya tebdil eder» diye tarif eder. Bu muhit tesirile uzviyetlerin tahavvülü nazariyesidir. Darwin ise buna muhahlif olarak muhitin yalnız istifayı mucip olacak bir surette tesir ettiğini farzeder. Bulundukları muhitin şeraitine intibak etmiyen mevcudat ölürler. Ancak her hangi bir sebeple intibak edebilenler yaşayabilirler ve en eyi intibak edenler diğerlerine tefevvuk ederler. Bu tabii istifa nazariyesidir. Görüyoruz ki aynı hadise muhalif nazariyelerle izah edilebiliyorlar.

Şimdi farzedelim ki bir hadisat mecmuası materyalizm ve ispiritualizme mütemayil nazariyelerin zuhuruna meydan versin, Yekdiglerine muhalif metafizik telâkkilere malik olan âlimler felsefi mahiyeti tamamile yekdiglerinden farklı ve birincisi kadar kabule şayan yeni bir nazariyeyi kolayca tahayyül ve tasavvur edebilirler. Hadiseler katiyen kendilerine has bir nazariye kabul ettiremezler ve müspet ilim bizi bir metafizike raptiğün cebredemez. Bizi eşyanın derinliklerine isal edecek ilim [hayatiyat biyoloji] yani yaşayanların ilmi değildir. Belki Kimya ve Fiziktir. Çünkü alemşümüldür. Biyoloji ise arz münhasırdır. Esas bir menşur olan spektreskop sayesinde en uzak yıldızlardaki madenleri tanımak mümkündür. Bilâkis biyoloji ile ise arz üzerinde yaşayanların hayatını tetkik mümkündür. Halbuki çok az muhtemeldir ki kâinatta yalnız arz meskûn olsun. Bu hususta bir şey bilmiyoruz. Tabiatile cümlei şemsiyemize mensup diğer seyyareler sakinleri hakkında da bir şey söyleyemeyiz. Onların mevcudiyetlerine ancak tecrübe ile inanabiliriz. Tamamile arz munhasır olan Biyoloji hali hazırın ilimidir. Hiç şüphesiz ki paleontoloji insanın zuhurundan asırlarca evvel yaşayan acayip mevcudat hakkında çok dikkata şayan malumat verir. Fakat mutaları her zaman için tam değildir. Zeval bulan devrelerin hayvanat ve nebatatının bir kataloguna malik olmanın katiyen imkânı yoktur. Fosillerin ne fizi-yolojisi ve nede ensacının dahili teşekkülünü tetkik etmenin de

imkânı yoktur. Çünkü elimize geçen iskelet kavkaa ve ekseriyetle kayalar üzerinde kalmış olan izlerdir.

Serdedilen bu mahzurlarla beraber hayat ilimlerinin başlıca neticelerini görelim. Hayat ilimlerinin umumi neticeleri arasında en ehemmiyete şayan olanı hayattar madde ile cansız maddeler kimyasının esasındaki vahdettir. Uzun zamanlar zannediliyordu ki bazı cisimler zihayat mevcudat tarafından hasıl edilirler. Buna nazaren iki kimya vardı. Birisi cansız maddelerin diğeri de uzvi maddelerin kimyası idi. Wohler hayvan uzviyeti muzaddı temessül mahsulâtı olan üreyi lâburatuvar kornu ve balonlarında terkip suretile istihsal etmekle ilk misali verdi. O zamandan itibaren terkipler tezayüt etti. Kimyagerler tarafından nebatatın tabii mahsulâtına mümasil nefis menekşe kokuları ve güzel kırmızı boyalar yapıldı.

Hayati hücrelerde husule gelen bir çok müdil ve esra-rengiz teamüller diyastazlar tarafından icra edildi. Çok mühim olan bu noktada bir az tevakkuf etmek ve katalitik tabirini tarif etmek lâzımdır. Bu vasıf dolayisiledir ki bir cismin muayyen bir mıkdarı namütenahi kimyevi fiiller husule getirir. Şimdi kendi kendimize soralım acaba bu diyastazlar nelerdir?.. Diyastazlar mide usaresinin pepsini gibi uzviyet tarafından müstahsel ve uzviyet haricine nakledilse dahi kimyevi tesirlerini icra etmekte devam eden humeyrlerdir. İlmi bir lisanla ifade etmek icap ederse diyastazlar yalnız invino - uzviyet dahilinde değil invitro - haricindede müessirdirler. Yukarıda tarif ettiğimiz katalitik hasseye malik diyastazların çok az bir mıkdarı tesir ettiği maddenin namütenahi miktarını tahvil etmeğe muktediridir. Yalnız kimyevi fiil mahsulâtını tedricî bir şekilde izale edilmelidir.

Şu halde yalnız diyastazlar katalitik hasseye malik cisim değildirler. Bazı hususî şerait dahilinde kolluit halde istihzar edilen maadin tamamile diyastazların tesirine maliktirler ve katalitikdirler. Diyastazları felceden hararet, eter ve kloroform gibi

müessirler kolloit halindeki madenlerinde tesirini izale ederler. Tamamile madeni maddeler yardımıyla hayattar hücrelerin ifraz ettiği diyastazlarınkine müşabih tesirat istihsal edilebilir. İntaş halinde bulunan bir nebatın cezirleri tarafından ifraz edilen diyastaz kolloit halindeki gümüş tarafından teyit edilse dahi ilim kataliz hadisesi üzerindeki son sözünü söylemekten çok uzaktır. Bu hadiseler tetkik ve tettebbu edildikçe canlı ve cansız maddeler kimyaları arasındaki son mania da zail olacaktır.

Hayatın hususi bir kimyası yoktur. Fakat kimyadan başka bir şeydir. Evet nazarlarımıza izhar eden kimyevi fiiller cansız maddelerde mevcut olmıyan bir taazzuv, bir esas ve bir nizam dahilinde tahaddüs ederler Hayat bir tahavvül ve bir temadidir. Tahavvül (transformation) madde mevcelleri vesatatile vücut kabı içinde mütemadi şekilde teceddüt eder. Tahavvül ve daimiyeti (permanence) tahakkuk ettiren madde tamamile yenilemiş olsa dahi esrar ile dolu ve kendisine mahsus bir kanuna tevfi kan bu vücut vasıtasile inkişaf eder

Cümle nücumiyeye makrokozmu ile uzviyet mikrokozmandaki alemşümül kimya arasındaki vahdet asri ilmin formüle ettiği en büyük kanunlardan biridir. Bu netice ne kadar kat'i ve umumî bir ehemmiyeti haiz olsa dahi bir materyalizm meselesi ortaya atamaz. Bu alemşümül kimyanın esas vahdetine temas edersek şeklin istikrarı neticesi tezahür eden hayatın hususiyetinden dolayı materyalizm sistemine mülâyim gelmeyen bir neticeye vasil oluruz.

Halihazır şerait dahilinde binefsihi tenasülün mümkünsüzlüğünün hayat ilimlerinin esas mutalarının biri gibi mütalaa olunabilmesi diğer bir hadisedir. Her kesin hafızasında olan Pastör'un meşhur tecrübelerini burada tekrar etmek faidesiz bir şeydir zannediyorum. Pastör ispat etti ki mikroplar inkişafına en müsait fakat cürumei hayatiyelerden mahfuz mevaddı gıdaiye dahilinde görünmezler. Henüz yüksek dereceli hararete teshin edilmiş et suyuna cürümeleri havi hava brakılmadıkça bakteri bulunamaz. Yalnız bir nokta var ki

üzerine nazarı dikkatı celbetmek isterim. Pastörün tecrübeleri her gün bir çok lâburatuvar, dispansr ve hastanelerde tekrar edilmektedir. Muakkam süt ve kültür için vasatlar istihzar edilir. ve aseptik pansumanlar yapılırken daima pastörün tecrübesine mübaşeret olunur ve her zaman aynı netice elde edilir. Muhtelif uzvi vasatlarda zeriyat olmadıkça katiyen hayat tezahür etmez. Arzın henüz sorduğu ve ancak eser miktarda uzvi mevaddı havi olduğu bir sırada hayatın, Laburatuvarlardaki uzvi maddenin esası cevherini haiz albominli mevaddı havi en mükemmel gıdai vasatlardan daha kolay görünmesi çok garip bir şeydir.

Pastörün çok üstadane tecrübeleri hayatın menşini vusuli gayri kabil uzaklıkta atıyor. Eğer arz üzerinde binefsihi tenasül var ise her halde bu bizim düşünmediğimiz şerait dahilinde vuku buluyor. Bir zamanlar hayatın menşei Okyanosun derinliklerinde zannedildi. Hufreler dibinde teraküm eden buza benzer bazı şeylere bathybus ismi verildi. Fakat bunlar tefessüh etmek üzere olan henüz şeklini almamış cansız maddelerdi Daha yakından tetkik edilince bathiyosun hayat başlangıcı değil metrükât olduğu görüldü. Bunlar hayvanat ve nebatat bakiyesi idi. aceba hayat arzdan çıkmadığına göre semadan mı indi?.. Mesafe: beynenülcümin maveresindeki diğer yıldızlardan gelme cürsümat tarafından mezru olmasında gayri mümkün değildir. Bu çok cazip fakat hayat ilimlerinin aktüel mutiyatından hariç kalmış bir nazariyedir. Bugün hayatın menşei okadar geriledi ki bize vüsülü gayrikabil görünüyor. Bu hususta materyalizm meselesini tahrik etmeğe de lüzum yoktur.

Binefsihi tenasülün mümkünsüzlüğü ve kimyanın mutlak vahdeti gibi iki büyük hadiseyi ispat ettikten sonra hayatın en umumî neticelerinin bir de braktığı müşterek intibai tetkik edelim. Eğer bu intiba gayet mefhumunu nakiz ediyorsa görelim. Nebatat bağçelerine gidelim. Hayvanat galemlerinde uğrayalım. Parlak kanatlı kelekleri, çok garip şekildeki balıkları, güzel tüylü kuşları zevkle göreceğiz. İlk

ha mlede güzellikleri ve şekil farkları nazari dikkatimizi celp edecektir. Karşımızda bulunan tipleri tetkik ederken bu kadar bariz farkları arasında müşabehet görürüz. İşte yekdiğerinden farklı iki hayvan. Fakat diğer şekilleri müşabehede ederken uzviyetler arasında teselsülü çok bariz surette gösteren pasajlar buluruz. Bir nebatat kolleksiyonunu karıştırarak olursak hayvanlar arasındaki aynı teselsülü görürüz. Bazan bize tabii gelen bir seride mahzurlar bulunur. Onu izale için müstahsat galerisine girmek kâfidir. Çünkü orada mutavassıtlar buluruz. Bazan bu teselsülü iyice anlamak için umumi rüşeymlerin tetkik ve tettebbu edildiği lâburatuvanlarada girmek kâfidir. Kâhil devrelerinde yekdiğerinden çok farklı olan uzviyetler inkişafı esnasında çok müşabehet arzederler. Bu hususile zevahif ve tuyur müşabehede edildiği vakit vakidir. Burada paleontoloji ve ambiryojen mutiyatını hayret verecek bir şekilde itmam eder ve bizi yekdiğerinden çok farklı iki gurup arasındaki pasaja agâh kılar. İşte Archopteryx tüylerle örtülü hemen hemen karakuş cesametinde bir hayvandır. Bir kuşun bütün esas vasıflarını haizdir. lakin gagası zevahifinkine müşabih dişlerle mücehhez ve tüylü kuyruğu kertenkelenikki gibi azmi bir iskelete müstenittir. Yaşayan mevcudatın harici manzalarını tetkik ederken müzaaf manzaralar arz ediyorlar. Tabiatın hayat meselelerini hal için aradığı yekdiğerinden namütenahi farklı vasıtalarını hayretle temaşa ediyoruz. ve aynı zamanda sabit kanunlara uygun bariz esasta vahdet ve intibak intibai alıyoruz. Uzviyetler bize tesadüfün mevludu olmaktan ziyade her gün daha ekmelini tahakkuk ettirmek için arayan esrarengiz kuvvet tarafından icra edilen tecrübeler suretinde tezahür ediyor. Hayatın mudil meselesini hal için her cins kim bilir kaç defa hayret verecek bir şekilde tatbik edilmiştir.

İlim izah etmezden evvel daha âlâyı şeniyet haline koymak için arayan mahlûkun haricinde ekmel bir ruhun gaiyetile yalnız bizzat şenileşmeği düşünen gayri tam bir şekilde meş'ur karanlık bir kuvvetin dahili gaiyeti birbirine benzeyordu (Sonu gelecek nushada) Hilmi Şerif

Mıntakamızın iktisadî neşriyatı

Geçen nushamızda merkezi İzmir olan Garbî Andolu mintakasında ki ilim, terbiye ve san'ata ait neşriyattan bahsetmiş ve bu nushamızda da mintakanın mümtaz bir vasfı olan iktisadî hayatına ait eserleri mütalaa etmeği vadeyle miştik.

Filhakika geçen ay; yalnız ilim ve terbiye değil iktisadî neşriyat itibarile de mintakamız çok kıymetli meyveler vermiştir.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası; büyük aylık mecmuasile Garbî Anadolu'da ki ticarî ve sınaî hayatın ilim cephesini günü gününe tamamlamaktadır. Resmi şekli ne olursa olsun İzmir'den ziyade Garbî Anadolu iktisat mintakasının ticaret odası mevkiinde bulunan ve bunu bihakkin takdir eden İzmir Ticaret Odası dalma neşriyatında mintakayı düşünmüş ona sadakatla hizmet ve himmet etmek istemiştir.

930 senesi mintaka ticaret odaları kongresinde, bu şekli, resmi ve salâhiyetler bir formule raptetmek ve binaenaleyh İzmir ticaret odasını (mintaka ticaret odası) yapmak için bizzat çalıştım. Bu vazifeyi hakkile ifa eden İzmir odasını bir kat daha takviye için derpiş edilen bu mütalea, onlara bir mükellefiyet ve mecburiyet tahmil etmekten ziyade muhitin, bu bilfil esirgenilmeyen himmetine karşı bir şükran eseridir.

Netekim kongreden henüz altı ay geçmeden İzmir Ticaret Odası; (Mıntakamızın Kitabı) ünvanlı eserle bu yoldaki şumullü mesaisini yeni bir zafer ve şerefle tetviç etmiştir.

Eser; İzmir şehri ve limanı hakkında coğrafî, tarihî ve ticarî bir çok kıymetli malûmat ile başlıyor, sonra üzüm, incir, tütün, pamuk, gibi bir çok mahsulâtımızın mintakaya

nazaran idraklerini işlenmesini ihraç şekillerini ve ecnebi memleketlerdeki kabul ve satış şeraitini ayrı ayrı tetkik edip her mahsulün muhtelif senelerdeki, rekoletesini, fiyatlarını, resmî yd beynelmilel istatistiklere istinaden izah etmektedir. Bu meyanda mahsüllerimizin rakip memleketlerdeki istihsal ve maliyet şeraitide dikkatla mütalaa olunmaktadır, Her mahsulün çok müfit bir şekilde icmal edilmiş bir tarhi de yapılmıştır.

Her vilâyetin teşkilâtı arzıyesi iklimi ve zirai şeraiti de ayrı ayrı mütalaa edilmiştir.

Yollar ve vergiler gibi iktisadi hayatın mühim müessirleri üzerinde fazlaca tevakkuf edildiği gibi umumî ve haricî ticaret ile fabrika ve sanayi hayatından da muhtasar ve fakat çok faideli bir şekilde bahs olunmuştur.

Eseri yazan Oda neşriyat ve istihbarat M. Zeki Beyi hararetle tebrik ettikten sonra düşündüğümüz bir iki noktayı ilâve edelim:

Mahsüllerimiz meyanında gülyâğları bilhassa İzmir muntakası dahilinde Isparta ve Burdur vilâyetlerinin inkişaf doğru yürüyen mühim bir servetidir.

Eserin merkezi sikletini bilhassa ihracat mevaddımız teşkil etmektedir. Muntakanın idhalât vaziyeti de etrafıle mütalaa edilmeğe değer bir mevzudur. İzmir limanı etrafında Türkiyenin en feyyaz ve en kesif bir iktisat manzumesi olan İzmir muntakası; hudutlarını vaktile Sürye, Orta Anadolu hatta İrana kadar uzatan bir idhalât ve transit ticaretinde sahipti. Milâttan evvel Akdeniz ticaretinde en mühim rolü olan İzmir havalisi, Selçuklar devrinde bile Türk sanatının şaheseri olan Gördüs, Kula halılarını işlemiş ve bunları Garp ile mübadele etmiştir. Ancak Osmanlı istilasıyla birlikte buhar kuvvetinin inkişafı İstanbul lehine olarak İzmir ticaretinin hudutlarını çok darlaştırmış ve cihan harbinin akibeti ise Adalar ve Sürkiye ile olan ticaretinden mahrum etmiştir.

Bihaenaleyh eserde İzmir muntakasının bu ticarî tarihini daha etrafı bir şekilde mütalaa etmek isterdik, Ancak kitabın üzerinde birinci cilt denildiğine nazaren ikinci ciltte idhalât ticaretinden de etrafıle bahsedileceğini ümit ediyoruz.

İkinci cilde kaldığını zannettiğimiz mühim bir mebbas daha vardır:

Muntakanın itibar ve nakit vaziyeti, kredi kooperatifleri...

Gerçi bunlar memleketin umumî iktisat hayatına mütalâlık şeyler isede mevzuu bahs edilen diğer maddeler de olduğu gibi bu hususunda umumî ve hususî vaziyeti mütalaa olunmağa değerdi.

Filhakika muntakamız; bu itibarla da mümtaz bir hususiyeti ve ehemmiyeti haizdir.

En eski değilsede, en mütekâmil ve mütaazı Türk kooperatifleri muntakamız dahilinde dir. Bilhassa Aydın incir müstahsilleri kooperatifi İzmir havalisinde muntaka ruhunu ifade eden yegâne teşekküldür. Aydın ve Ödemiş incirlerini müstahsilden alıp işleyen, ambalaj yapan ve müstehtlik memlekete satan bu teşekkül; iktisadî zaruretlerin vilâyet hudutlarını aşarak nasıl muntakvî bir hüviyet aldığını ispat etmektedir.

Son kooperatif hamlesinde ise İzmir muntakası kuvvetli bir eseri hareket göstermişti. Binaenaleyh (Muntakanın Kitabı) nda bu kooperatiflere ait esaslı malûmat bulmak ve bunların hayat şeraitini, inkişaf şekillerini tetkik etmek isteyenler için rakamlara müstenit bilgilere rasgelmek eyi olacaktı Merkezleri ve şubeleri muntaka dahilinde teşekkül eden ve muntakanın malı olan bankalara gelince: İzmirde, Aydında

Manisada, Denizlide, Akhisarda bir kısmının ömürleri onbeş seneye yaklaşan bankalar vardır. Bunlarında hissedarları, sermayeleri, muameleleri ve kazançları hakkında toplanacak malûmat, her halde muntakaya ait umumî bir düşünce meyanında yer alacak ehemmiyettedir.

Bunların içinde müntazam bir inkişaf kudreti göstermiş muvaffak olmuş müesseselerimiz vardır ki iftiharla yad edilmeğe değer.

*
**

İzmir mıntakası kooperatif vaziyeti birinci kânunda şu rakamlarla hütâsa edilebilir .

			Tahsil edilmiş sermaye		
	Kooperatif adedi	Ortak adedi	Adi sermaye	ihtiyat »	
Mıntaka dahilî	İzmir vilâyeti	39	8913	397,718	54,479
	diğer vilâyetler	29	1778	92,122	19,310
Mıntaka harici	» »	123	9479	301,490	49,285
Yekûn Türkiye		191	20170	791,330	123,074

Şu halde ortak adedi ve sermaye itibarile bütün Türkiye kooperatifleri mecmuunun hemen hemen nısfına yaklaşan İzmir vilâyeti; bu mazhariyeti Vali Kâzım Paşanın yılmaz azim ve gayretine medyundur. İlâhi bir vect içinde kooperatif hayatını muhitimize yaymağa çalışan müşarünileyhi bu rakamlar müvacehesinde tekrimle yadettikten sonra mıntaka dahilindeki kooperatif yekûnunda memleket yekûnunun nısfından fazla olduğunu kaydedelim. Binaenaleyh bu mıntakanın kooperatifleri için ilmi bir neşriyat mutlaka lâzımdı. 10 cu nushasını neşreden [Türk kooperatifçisi] bu büyük noksanı hakkile tatmin etmektedir. Muhittin Bey gibi memleketimizin kıymetli ve yegâne koopratif edebiyatçısının İstanbuldan muhitimize gelmiş olmasını bu kıymetli eseri hasebile şükranla karşılar ve Aydın incir müstahsilleri kooperatifini İzmirde neşrettiği bu çok değerli eserinden dolayı takdir ve hürmetle yadederiz.

Ancak bu neşriyatın ortaklardan ziyade onu idare eden münevver zümreye müfit olabileceğini halbuki ilk tahsili bile ikmaliden mahrum binlerce ortak için de ayrı sahifeler bulunması lüzumunu kaydedeceğiz.

Kemal Turan

iradileşmiştir. Hafıza da dikkat gibi zekâ ve yaşla alâkadardır. ve Alfredebiene nin dediği gibi hafıza zekâ ile mütenasip olmadığı zamandır ki bir ambar vazifesinden başka bir iş görmez.

Mekteplerimiz uzun zaman mazide otomatik hafızayı kullandılar. Mamafih bütün melekâtın en yorucusu da hafızadır. Bir çocuğu hafıza itibarile ne kadar çok yorarsak ve bu yorucu temrinler ne kadar mutlak olursa okadar işimizi güçleştirmiş oluruz.

Muallimin talebesini hafıza itibarile yegân yegân tanıması çok faydalıdır. Bazen aynı yaşta aynı zekâda iki çocuk aynı hafıza kudretini gösteremez.

Hafızanın başlıca dört türlü arızası vardır:

1 — «Hypermnésie» «müfrit hafıza»

Tecrübeler göstermiştir ki insanların bazen bir anda şahit oldukları fakat hiç ehemmiyet vermedikleri vak'aları bile hafıza; kaydetmektedir, Fazla bir tenebbüh şiddetli ateş, korku, veya sun'i olarak yapıla manyatizm tecrübelerinde filan fevkalâde faaliyet gelen hafıza bir çok hadiseleri tahattur edebilir. Çocuklarda ekseriyetle görülen şekil fena intibaların hayallerinin buna sebep olmasıdır. Meselâ kanlı tecrübeler (hayvan kesimi gibi) ve feci tasavvurlar, manzaralar gerek hafızayı gerek diğer hayali şiddetle harekete getirerek giceleri uykularını kâbusa ve bazen manilere sebep olmaktadır. Muallimlerin bütün talebesini bilhassa bu gibi talebeyi hayaller üzerinde şiddetli intibalar bırakacak tesirler karşısında bırakmaması lâzımdır.

II — «Paramnesie» «yanlış hafıza» :

Bazı çocuklarda intibalar tamamen yanlış iz bırakır. Bazen bu yanlışlık tamamen ayrı bazan tedai edilen şeyin intibai bazan tahayyül edilen bir şeyin intibai gibi kalır. Bir çok çocuklarda bilhassa küçüklerde görülen yalancılıkların bir sebebidir budur. Zavallı çocuk uydurarak değil öyle hıfzettiği için yalan söyler. Mektepçilikte bu gibi vak'aları alelade yalancılardan ayırmak ve onları mütemadiyen hakikata irca etmek lâzımdır. Bir muallimin buna ehemmiyet vermesi lâzımdır.

III — «Amnesie» «unutkanlık» :

Bu ariza bazen umumî bazan kısmî olur. Umumîye misal gayet azdır. Fakat yalnız bir veya biriki melekeye ait olanları vakidir. Meselâ: Newyorkta bir kadın yüksek bir apartmandan intihar kastile atılmış. Beyni kısmen ezilmiş ve binnetice ana lisanında dahil olduğu halde bütün lisana ait bilgilerini unutmuş. Uzun bir zamanda yeniden talim edilerek ana lisanını öğrenmiş.

Muallimleri bu arizanın en alâkadar eden nev'i bu değildir. Ancak şiddetli heyecanlar neticesinde olabilenlerdir. Bilhassa imtihan gibi veya bazan bir yabancının gelmesi gibi fevkalâdelikler karşısında çocuk birdenbire bütün bildiklerinden bir kelimesini bile tahattur etmemek mevkiine düşebilir.

Bazan bu ariza her hangi bir melekeden fazla zafî şeklinde de görünebilir. Meselâ bazı çocukların lisana ait hafızaları gayet zayıf işleyebilir. Bunların çaresi muayyen temrinlerle izale etmektir.

IV — «Dysmnésie» «hıfzedememek»

Bu arizada çocuk her hangi bir intibai hiç hıfzedemez, Saklayamaz. Bu ariza bazan bir hastalık neticesi olabileceği gibi bazan da zihin yorgunluğundan çıkabilir. Hafızaya fazla ağır yükler yükletmek diğer melekeleri bozacağı gibi bilhassa bu hastalığa da sebep olabilir.

Bu hastalığın mühim sebepleri arasında «masturbasyon» da zikre değer. Dysmnésie arızası gösteren çocuklarda 12 yaşından sonra bilhassa bunu aramak zarureti vardır.

Bunların haricinde hıfz üf'ulesinin iyi işlememesi esas itibarile terbiye meselsidir. Temrin ve terbiye ile kabili tadil ve tenmiyedir.

Sualler, cevapları, alınacak tedbirler

I — Kolay² ezberler mi? Uzun müddet hıfzeder mi; Mükemmel ve müntazam hıfzeder mi?

Bu suallerin cevabını muallimin derslerde yapacağı müşahedeler ve bunalar ilâve edeceği tecrübeler tayin eder. Ezber dersleri bilhassa bu hususta müşahedeye en müsait bir derstir. Bir derste öğrenilen şeyleri kelimeleri diğer derse kadar muhafaza edip etmemek uzun müddet sonra yine hatırlayıp hatırlamamak hususunda yapılacak anketler bu hususta muallimi tenvire kâfidir,

II — Öğrendiğini düşünmeden harfiyen hıfzeder mi? Anlamak ister mi? Tenkit kabiliyeti ne derecededir?

Bu sual bilhassa muallimi talebesinin hafıza ile alâkadar melekeleri itibarile tenvir edecektir. Bazı çocuklar papağan gibi hıfzetmeğe mütemayildir. Bazıları ise anlamak için bilhassa sarîh bir temayül gösterir. Bir kısmı ise münekkittir. Öğrenmeden evvel öğreneceğini bir müddet mürakabe eder, İtiraz eder ve nihayet beller. Bazan bu haller ifrat dereceye de varabilir. Şüphe yok ki muallim papağan gibi ezberlemeği tercih edenleri anlayarak ve hatta bir az tenkit ederek ezberleme itiyadı almıya sevk etmelidir. Ancak fazla münekkittir ise bunu tedricen izale etmek lâzımdır.

Hafızaya ait tecrübeler

Hafızayı ölçmek için pek çok tecrübeler vardır. Bunların yapılması en kolay olanlarından bir kaç tanesini kaydediyoruz:

I — Ebbinghaus tecrübesi.

Bir çocuk bazan hatta bir kelimesini bile hatırlayamadığı bir şeyi bazan hıfzetmiştir. Hatta haberi olmadan hıfzetmiştir. Ancak o mevzuu bir ikinci defa öğrenirken ilk defa öğrenenlerden çok az bir zamanda öğrenebilir. Bu şöylece tecrübe edilebilir:

Bazı çocuklara bir kısa darbı mesel söylenir, Geçilir. Bir müddet sonra aynı darbımeseli hiç onu dinlemeyenlere ve evcelce işidenlere ezberletilmek istenir. Görülür ki birinciler daha evvel bellemişlerdir.

II — Kelime tecrübesi (mihanikî hafıza)

Çocuklara yaşlarına göre 25 ile 50 arasında eyi bildikleri kelime ağır, ve vazih olarak söylenir. Bunlardan hangilerinin hatırlarında kaldığı yazdırılır. Bunların sıralarına ve birbirleriyle münasebetlerine dikkat edilir.

III — Kelime hatırlama tecrübesi

Çocuklara yüz kadar muayyen bildikleri kelime söylenir. Sonra önlerine beşyüz kelimelik bir liste verilerek hangilerinin demin söylendiğini işaret etmeleri tembih edilir. Yüzde kaçını isabetle hatırladıklarına dikkat edilir.

IV -- Hikâye tecrübesi [Mefhum hafızası]

Çocuklara bir hikâye anlatılır. Bir müddet sonra bu hikâye yazdırılır. Uzun bir müddet sonra tekrar sorularak yazdırılır. Bu iki fark mukayese edilir.

V — Râsim tecrübesi [basarî hafıza senkretik hafıza]

Çocuklara bildiği eşyadan on dane resim gösterilir. Her birisi kısa birer müddet durur. Yahut hiç ses çıkarılmadan böyle bir sıra kelimeler tahtaya yazılır. Sonra heman silinir. ve gördüklerini sıra ile yazmaları istenir.

VI — Rakam tecrübesi [adedî hafıza]

Çocuklara muayyen rakamlar söylenir. veya sıra ile tahtaya yazılır sonra bunlar sorulur. Ne kadarını ve ne kadar hata ile öğrendikleri tespit edilir.

VII — Tedai tecrübesi [münasip ve tedaili tahattur]

Çocuklara aralarında münasebet olan bazı kelimeler söylenir (25 ilâ 50 adet)

Müteakibî aralarında münasebet olmıyan bazı kelimeler söylenir (25 ilâ 50 adet)

Bunların her birisinin ayrı ayrı tecrübelerinde tedaili ve tedaisiz hafızaların ne dereceye kadar kuvvetli oldukları tetkik edilir.

XIII — Mihanikî hafıza tecrübesi

Çocuğa manasız veya bilmediği lisandan bazı kelimeler söylenir. Bunlar seriler halinde hazırlanmalıdır. Kaç tanesini öğrendiği ve ne kadar zaman hatırladığı tecrübe edilir. Bu vadiye bazı tecrübeler de yapılabilir. Meselâ sihirli bazı kelimeler kullanılan bir masal söylenir. (Ali baba hikâyesi) (Pire sultan hikâyesi) gibi bunlardaki sihirli kelimelerin sonra kimler tarafından ezberlendiği tetkik olunur

Hafıza tecrübeleri hakkında bazı umumî esaslar.

Hafıza tecrübeleri ne kadar kolaysa netice istihsali o kadar müşküldür. Bu tecrübelerin eyi olması için şu şartlara riayet lazımdır.

A — Tecrübeler yalnız bir defa değil müteaddit defalar icra edilerek vasatî alınmalıdır.

B — Tecrübe yapılırken çocukların sıhhatta bulunduklarına dikkat etmelidir.

C — Mümkünse tecrübeleri müteaddit arkadaşlar münavebe ile tekrar etmelidir.

D — Tecrübelerle hususi müşahedelerin neticeleri daima mürakabe edilmelidir.

E — Tecrübe esnasında ve tecrübeden sonra hiç bir vakit çocuklara müdahate ve kendi dereceleri hakkında cesareti kırıcı bir fikir verilmemelidir.

Fişlerin 6 ncı sayfası nasıl doldurulacaktır ?

umumi müşahedeler

Hiç şüphe yok ki yalnız hafıza ve dikkat üzerinde tevekkuf etmek ruhi müşahede ve tedkik mevzuu olan bir çocuk hakkında muallimine kat'i neticeler verebilsin. Buna daha bir çok sualler ve tetkikler ilâve etmek zarureti vardır.

Onun için muallimlerimizin kendi kendilerine çocuklarının ruhi vaziyetleri hakkında sorabilecekleri ve cevaplarını araştırabilecekleri bütün sùalleri seriler halinde neticelerile beraber buraya kaydediyoruz.

Ancak bu şekilde hissiyat ruhiyatına ait tecrübeler hem mahdud ve hem de olanlarının muallimler tarafından tatbiki biraz müşkül ve hatta imkânsızdır. Şu halde doğrudan doğruya bu suallerin cevabı muallimlerin müşahede defterindeki görüşlerine istinat edecektir. Her halde hükümlerini vermezden evvel bu hükümleri bir takım müşahedelere bağlaması lazımdır.

Sualler, cevapları, alınacak tedbirler

1 — Yüksek hayat teessürüye : (İzzeti nefis)

Çocuk hocasının şakaları karşısında ne vaziyet alıyor? Teveccühü karşısında ne dereceye kadar hassastır. Başkalarının şakalarına karşı nasıldır. medhedilmekten hoşlanıyormu? Alay edildiği zamanki hali nasıldır. seriüttessümüdür. Yoksa tekellüfsmü olmayı tercih ediyor, Alınganlığı varmıdır. İfratmıdır. Kendini medheder mi. Mütevazı midir. Mahcup mudur. Derslerdemi daha mahcup tur, Yoksa hariçtemi. Kıskançlığı ne derecededir. Mağrur mudur. Sahtekârlığı, yalandan hareketleri varmıdır, Fena hareketler yapar veya bunlara ehemiyet verirmi? Yoksa lâkaytmıdır?

Muallimin bu sahada ki müşahedeleri hangi zümre üzerinde tekâsüf ederse onlara ait vereceği hükmü buraya kaydeder. Bir talebenin her şeyden evvel müvazeneli olması lazımdır. Bu suallerin cevaplarının teşkil edeceği ahenk üzerinde muallim

icabeden tedbirleri alarak müvazeneyi temine çalışacaktır.

2 — İctimai tesanüt hisleri ne derecededir?

Oyunları ne haldedir. Arkadaşlarına yardım edermi. Gurup halinde oyunları mı çok sever, tek başına oynamaktan mı daha fazla hoşlanır. Kalabalık oyunlarını sever. Kavga edermi? Küçükleri himaye edermi? Mektep teşekküllerindeki vazifelerinde ifâda ne dereceye kadar dikkatlidir. Bu gibi teşekküllere girmek ister mi? bunlara şahsi hırslarlamı girer? Mektebin çocukları cemiyet hayatına hazırlamakla mükellef olduğuna nazaran.

3 — Temellük hisleri ne haldedir?

Çocuktaki en kuvvetli insiyaklardan birisi de temellüktür. Muallim çocuklarının ne vakit ne gibi şeyleri trampe ettiğine ne gibi kolleksiyonlar yaptığına, başkalarının malına hörmetkâr olup olmadığına dikkat etmelidir. Kendi eşyasına aldığı vaziyet te mühimdir. İktisat edip etmediğine bilhassa dikkat etmek lazımdır. İhtiyatkâr olup olmadığı da müşahede edilmelidir.

4 — Tedafüt hisleri ne vaziyettedir ?

Çocuk korkak mıdır? müctenip midir? mütecaviz midir? Çabuk kızarmı? Kendisini nasıl müdafaa eder? müdafaada yalan, hile ve saire gibi gayri ahlâki yollara saparmı? Bu suallerin cevapları tetkike muhtaçtır.

5 — Güzel sanatlara olan meyli ne derecededir ?

Çocukta güzel mefhumu ne haldedir? Nelere güzel, nelere çirkin diyor. Sanatkâr ruhu varmı? Musikiyi, resmi sevmesi nasıldır? Bunları tatbik kabiliyeti ne derecededir? Zevki selimi ne haldedir?

6 — Sa'yl semerelimidir?

Çocuğun gördüğü işi ne dereceye kadar muvaffakiyetle başardığı, sayının neticesinin mukayesesinde hangisinin ne derecede olduğu tetkik edilmeğe değer bir mevzudur. Bazı

çocuklar çok çalışır, az netice alır. Fakat neticeler devamlı olur. Bazıları az çalışır fakat çabuk ve çok semere alır. Bunlardan bazılarının ki devamlı, bazılarının ki de devamsızdır. Çocuk hangi tipe mensuptur tetkik edilmelidir.

7 — İradesi ne derecede kuvvetlidir?

Reflexsler ne şekilde ve ne şerait tahtındadır. Sevkı tabii-leri ne haldedir? çocuğun başlıca itiyatları irade safhalarının üf'uleleri ne şekildedir? Nefsine hâkim midir? İradesini iyi istikametlere tevcih edermi? Kendini lûzumundan fazla dinleyerek tereddütleremi düşer. süratla karar verebilir mi? kararlarında müteennimidir?

Bütün bu suallerin cevapları uzun müşahadelerin verdiği kanaata göre tedricen hazırlanınca bunların heyeti umumiyesinin ahengine dikkat edilir. Ve mergup itiyatlar tenmiye edilerek beğenilmeyenlerin izalesine çalışılır. Bu hususta bu kadar umumî yazılan bir rehberde ancak şunu deyəbiliriz ki beğenilmeyen her hangi bir hareketi izale etmek için hemen yegâne çare şudur:

Menetmek, zıddına gitmek bir hareketi bir itiyadı takviye eder Ancak hakiki bir mürebbi beğenmediği müvazeneye uymayan hareketlerin vakıaların itiyatların yerine aynı zevki veren ruhta aynı tellere hitap eden başka ve mergup birisini ikame etmeği esas olarak kabul etmelidir.

Hissiyat ruhiyatına ait meselelerde muallim çok müşahade yapmalı fakat az hüküm vermelidir. yukardaki esaslardan mada çocuğun âli temayülleri, vatan, memleket muhabbeti ve milli hislerinde muhtelif vesilelerle tetki edilmelidir.

Bu umumî müşahadelerin menfi cepheleri ekseri ahlaki ve inzibati bir nakise teşkil eder. Binaenaleyh muallim arkadaşların bu gibi müvazenesizlikler karşısında yapacakları umumî müşahadeleri ve alacakları neticeleri kaydetmeğe mahsus fişte birde sayfa açılmıştır ki bunlara dair orada izahat bulunacaktır.

Çocukların Tipleri

Çocuğun mizacı ve tipi hakkında eskiden dört türlü tip tasavvur olunurdu. Bunlarda Lenfavi, Demevi, Asabi, Safravi veya sevdavi gibi bir takım isimler altında mütela edilirdi. Bugünkü ilmi kanaatlar şunu teyit ediyorki heman ne kadar insan varsa o kadar nevi huy ve tip vardır. Bunların üç ve ya dört kategoriye ayrılarak mütaleasına kalkışmak hata olur. Ancak bugünkü kanaatlara göre hakkıyla yapılabilecek bir tasnif varsa o da çocuğun kendi yaş ve ayarındaki çocuklarla az çok mütevazın ve yahut onlardan fazla ileride: ileri ve yahutta fazla geride: Geri, gayri tabii, anormal deye az çok nisbi ve itibari bazı nevilere ayrılabilirdir. Bunu muallimin nasıl yapabileceğini izahnamenin son sayfasının tafsilinde kaydedeceğiz. Ancak çocuğun hareketi hayatı itibarile yani zevahir itibarile bazı müşterek vasıflarına nazaran umumî tiplerde mütaleası yolunda son zamanlarda kuvvet bulan bazı esaslara göre bir takım mebdeler nakledeceğiz.

Çocuklar zavahirî ve başkaları üzerindeki tesirleri itibarile aşağıdaki vasıfları alabilirler. Haman şunu kaydedelim ki bir çocuk bu vasıflardan yalnız bir tanesine değil bir çoklarına ve ya bir kaç tanesine aynı zamanda malik olabilir.

Bu tiplerin mütaleasında muallim bilhassa iki noktadan istifade edecektir. Birincisi diğer bir çok hadiseleri bu mahakke vurarak mütalaa edecek, ikincisi bilhassa alınacak tedbirlerde daima bu tipleri göz önünde bulunduracaktır.

1 — Sakin tipler:

Bu tipe mensup çocuklar ağır ve kısık sesle konuşurlar, hareketleri batticedir. Mamafih şendirler. Bazan uysal gibi görünürlerse de bir çok defa anut olurlar. Bazılarında anı ve çabuk geçici aksülâmeler görülür. Bu gibi tipler üzerinde muallim bu sakinliğin derste teneffüste ve evde aynı şekilde olup olmadığını araştıracaktır. Çünkü çok defalar derste ve muallimin önünde sakin görünenlerin evlerinde birer ejderha kesildikleri vakidir. Sakin tipler karşısında muallim bilhassa telkin ve teşvik yollarına müracaat etmelidir.

2 — Donuk kapalı tipler:

Bu tiplerin yukarıkilerden bariz farkı ruhlarında hakim olan kâmil karanlıktır. Bunların bir kısmı merdümگیرiz, bir kısmı bütün takımalara karşı kaçak veya yalvaran bir kısmı da ani olarak adeta vahşileşen hususiyetler gösterirler. Bunlar umumiyetle neş'esiz, bazan hülyalı ve çok merhametli bazan bilâkis hain olurlar.

Bu gibi tiplerin karşısında muallim bilhassa onları neş'eli oyunlara sevk etmek, neşe'endirmek ve canlandırmak yolunu takip etmelidir. Bu tipler ekseriyetle kinci olurlar. Onun için kendilerine karşı hiç bir vakit kırıncı tedbir almamalıdır.

3 — Mızımız tipler:

Bu nevi insanlara amiyane bir tabirle mızımız deriz. Bunlar daha ziyade her şeyde bir memnuniyetsizlik ve bir lâkaytlık gösterirler. Sık sık şikâyet ederler. Bir çok malûm şeyleri sorarlar. Sık sık ağlarlar.

Bunlara karşı muallimin alacağı tedbir onları bir çok işler de karar verecek mevkilere getirmek, bunların karşısında çok iradeli görünmek ve bütün müracaatlarını daima kendisine hallettirmektir.

4 — Mahzun, gevşek, müseyyep tipler:

Bu tip çocuklar umumiyetle zaif çocuklardır. Hareketleri gevşek daima hüznü her itibarla lâkayt ve müseyyepirler.

Bunların karşısında muallim her şeyden evvel kendilerine cevval işler vermek ve o işleri sıkı sıkıya takip ederek itiyatlarını değiştirmeye çalışmakla mükelleftir. Bu tiplerin en mühim vasıflarından birisi sık sık esnemeleridir.

5 — Vakur tipler:

Bu tipteki çocuklar umumiyetle ağır ve ciddidirler. Nafiz ve otoriteli olurlar. Az konuşurlar. Çok yüksek izzeti nefis sahibidirler. Ve bazan biraz hodgâm olurlar. Bunların hodgâmlıklarını tedrici telkinlerle izaleye çalışmak faydalıdır.

6 — Sebatkâr tipler:

Bu tipteki çocuklar uzun müddet bir iş üzerinde kalabilirler. Kendilerinde kuvvetli takip fikri vardır. Çabuk bıkmazlar. Ekseriya muayyen gayelerine muvaffak olmak için müşkülattan yılmazlar. Bunların bir kısmı her hangi bir gayelerini tatmin edince kendilerine başka bir gaye ararlar. Bu tiplerin bazan fena işler üzerinde de ınat etmeleri vakidir. Bu şekilde ınat edenlerin önüne aynı derecede cazip fakat faydalı mevzular vererek tatmin etmelidir.

7 — Yılgın tipler:

Bu nevideki çocuklar bazan her şeye karşı ümitsiz ve cesaretsiz olurlar, hiç bir şey yapamayacaklarını zannederler. Bedbindirler. Ve neticeler kendilerini tatmin etmez. Her vakit bir yardımcı ararlar. ve en kolay işlerde bile güçlükler tasavvur ederler. Bunları basitten başlayarak çok zevkli işlere sevk etmek ve tatmin etmek, cesaret vermek lâzımdır.

8 — Hareki tipler:

Bunlar umumiyetle tez canlı olurlar. Uzun müddet bir yer de bir vaziyette duramazlar. Mütemadiyen sağ ve sollarında-kini de tahrik ederler. En ziyade sert ve ağır oyunlara taraftardır. Bir çokları muzip ve şakacı olurlar. Bunları tehdit ederek menetmek imkânsızdır. Ve ekseriya menedilirlerse daha fena olurlar. Her çocuk az çok harekidir. Fakat pek ifrata gidenleri kastederseniz fazla hareketleri tadil için bunları harekete doyurmaktan ve azami serbesti ve muhit vermekten daha iyi çare yoktur.

9 — Cesur tipler:

Bunlar umumiyetle cesur ve atılgandır. Tehlikeden yılmazlar. Ancak bazı nevileri yalnız fazla cesurdur. Ve cesaretini kuvvetini denemeden izhar eder. Bunların derste, tecrübelerde mütemadi atılganlıkları görülür. Cesaret çok iyi bir meziyettir. Bunun müfrit ve fena şekli bile olsa kırmak değil ancak iyi hale irca etmek, tadil etmek lâzımdır.

10 — Şen ve canlı tipler:

Bu tipteki çocuklar müstemir bir neşe içindedir. Umumiyetle bol gülerler. Daima gülerek konuşurlar. Zarif lâtifeler yaparlar. Kalenderdirler. Çabuk kırılmazlar. Teessürleri ani fakat çabuk geçer.

şenlik çok büyük bir meziyettir. Bunu kat'iyen ciddiyete münafı görmemeli. Hatta medeni cemiyetlerin en mühim vasfının şen olmak bulunduğunu unutmamalıdır. Hatta muallimler çocuklarını bu yollara sevk etmelidirler.

11 — Mürâi ve şaklaban tipler

Bazı çocuklar yüze gülerler, ve zahiren şen gibi görünürler. Fakat evelkileri gibi samimi değildirler. Muallim arkasını dönünce meselâ dillerini çıkarmaktan veya burunlarını karşıalmaktan zevk alırlar. Bunlar ekseriya zeki fakat tembel çocuklardır. Zevahir bunları lâkayt zannettirir. Şiddet ve ceza ise bilhssa tahrik eder. Bunlara karşı alınacak en iyi tedbir mevki vermek, itimat göstermek ve azamî hüsnü niyet ibraz etmektir. İlk teşebbüste olmasa bile tedricen fevkalâde ıslah olabilirler.

12 — Mütelevvin tipler:

Bu tipteki çocuklar vakit vakit muhtelif tipleri irae ederler, Adeta bunların huy değiştirdiklerine hükmetmek lâzımgelir. Bunlar umumiyetle hasta çocuklardır. Kendilerinin bedeni ve ruhi arızalarıdır ki bu televvüne sebep olur.

13 — Cem'i tipler

Bu tipteki çocuklar ki her çocukta az çok bu tipin evsafı vardır. Yalnızlıktan kat'iyen hoşlanmazlar, muhakkak bir arkadaş ararlar. Oyunlarda daima lider olurlar. Etraflarına galebelik toplayabilirler. Bazan zulüm etmelerine rağmen yine bütün arkadaşları onunla oynamaktan zevk alırlar. Bu tipin en mühim ruhi vasfı yüksek irade sahibi olmasıdır. Muallim onun bu temayülünü tenmiye ve iyi yollara sevk etmeli. Tedricen de vakit vakit idare edilme mevkiine koyarak onları hazırlamalıdır.

14 : Kabili telkin tipler.

Yukarıkilerin tamamen aksidir. Bunlar muhakkak uyacak bir baş peşinde gidecek bir adam kendisine fikir verecek

birisini ararlar, en son söyleyeni dinlerler, ve tam bu sırada birisi onun tamamilen aksini iddia ederse ona teveccühte mahzur görmezler. Her çocuk az çok böyle bir devir geçirir ve bu ruhi devirdeki tevekküftür ki bu nakiseye sebep olur. Şu halde muallimin bu gibi çocuklarını tekâmül ettirmesi ve onlara telkinle iradi yollar açması onları hakim mevkiine getirmesi lâzımdır.

Bu tiplerin hepsine şamil olmak üzere bazı ruhiyatçılar; çocukları etrafındakilere yaptıkları tesir itibarile iki enmüzeç etrafında toplamaktadırlar.

1 : Sevimli, etrafındakilere iyi tesir bırakan tipler.

2 : Etrafındakilere iyi tesir bırakamıyan tipler.

Birinci nev'e mensup olanlar muhakkak meziyetli olanlar değildir. Bazan çok zavallı olanlar bile iyi tesir bırakabilirler. Keza ikinci nev'e mensup olanlar da her vakit fena ve meziyetsiz değildirler. Hatta bazı müstesna tipler, tabiatın tevkindeki enmüzeçler kıskanılır, ve bu haleti ruhiye o kadar umumileşir ki nihayet fena tesir bırakır.

Tipler ve alınacak tedbirler hakkında umumî mütalealar

Yukarıda enmüzeç olarak yazdığımız tipler haricinde az çok mütehalif daha bir çok enmüzeçler bulunabilir. Muallim arkadaşlar çocuklarının tipini tayin ederken fevkalâde itinakâr ve ihtiyatkâr olmalıdırlar. Bu husustaki kararlarını uzun müşahedelere ve bir çok vakıalara istinat ettirmelidirler. Yoksa şöyle bir göz attıktan sonra heman hüküm vermemelidirler. Zannediyoruz ki bir muallimin ruhi tetkiklerde en uzun müşahadededen sonra tespit edebileceği nokta çocuğun tipidir.

Bir de bu tipler arasında hangilerinin mergup olduğu mes-

elesi vardır. «Nuyork» maarif idaresi mekteplerde yaratılmasını istediği ideal tipi ve havayı şu suretle tavsif ediyor:

« Şen, cesur, vazifeperver, müntazam çalışır, sebatkâr, teşebbüsü şahsi sahibi» çocuklar yetiştirilmesini istiyor. Amerika'da mütearife hükmüne girmiş olduğu için burada zikredilmeyen fakat bizim ilâveye cesaret edeceğimiz diğer iki meziyet vardır ki o da cevvaliyet ve saatla hareket edebilmektir.

Her çocukta az çok bu nevileri yaratmak ve binnetice mektepte bu havayı uyandırabilmek için en kolay ve en tabii yol çocukların taklit hususundaki kuvvetli temayüllerinden istifade etmektir. Muallim bu havayı uyandırabilmek için çocukların birbirleri üzerine olan tesirinden de kuvvetle istifade edebilir. biribrine zıt iki müfrit tipi arkadaş etmekle ve yakından temas ettirmekle -tabii kendi mürakabesi altında- güzel muaddiller bulabilir.

Ruhi tetkik fişlerine tip hususundaki kararları yazarken muallimlerin gayet bitaraf olmaları ve bu hükümlerini istinat ettirdikleri müşahedeleri diğer arkadaşlarınada anlatarak hükümler vermeleri çok lâzımdır. Bu takdirde her sene çocuğun tipinde ki tekâmül fiş üzerinde canlı bir surette gözükabilir.

Bu hususta hükümlerden evvel çocuğun yaşadığı devreyide göz önünde bulundurmalıdır. Meselâ esasen harekî devrede ve ya merdümgirizlik devrinde yaşayan bir çocuğun bu muvakat safhasını onun tipi zannetmemek lâzımdır.

Mikyası zekâ testleri

Bu bahsı bitirmeden evvel mikyası zekâ testlerinede bir yer ayırmak lâzımdır. Malûmdur ki çocukların zekâlarını muayene için Alfred Binet ve Doktor Simondan sonra bir çok testler vücade gelmiştir. Bunların bu izahnamede tafsili imkânsızdır. Ancak şayanı tavsiye olanlarını kaydedelim.

Mikyası zekâ testi: Alfred Bine, Doktor Simon, - İ. Alaettin bey tarafından terceme edilmiştir.

Mikyası zekâ testi: Bine Stanford testi - Muallimler mecmuasında, Maarif vekâleti mecmuasında izahat vardır.

Termanın kollektif testleri: 930 senesinde Fikirler mecmuasında neşredilmiştir. Bunlardan başka ferdi, ruhi muayene testi, grup testleri, Dökroli testi, Gayri şifahi zekâ mikyasları, Asker testleri gibi bir çok testler vardır. Bunların da peyderpey neşri musammemdir. Muallim arkadaşlar vakit buldukça bunlarla meşgul olurlarsa çok faydalı olur. Ancak bu takdirde ciddi olabilmek için bütün şeraite hakkıyla riayet etmek lâzımdır.

Fişin 7 nci sahifesi nasıl dolacak?

İnzibati hâdiseler ve ahlaki nakiseler

Çocuklar ve cürümleri dünyanın en mühim [terbiye meseleleri arasındadır. Mücrim çocuklar hakkında uzun eserler yazılmış ve tetkikler yapılmıştır. Bizim burada tetkik edeceğimiz kısım yalnız mektep cürümleridir.

Çocuklar neden cürüm ve kabahat yaparlar? İşte bir sual ki cevabını vermek cidden güçtür. Muhtelif âlimler bu hususta muhtelif kanaatler gösterdikleri gibi muhtelif vakialar karşısında verilecek hükümlerde cidden büyük bir tehalûf gösterebilir. Çocukların muhtelif ahlaki nakiselerinin sebeplerini şu esaslar etrafında toplamak mümkündür:

- 1 — Veraset
- 2 — Muhitteki fena örnekler, fena taklit, fena telkin.
- 3 — Herhangi bir melekenin tari, fena neması veya bir noktada tevakkufu.

Çocuk kabahatlerinde ekseriya çocuklar kabahatsizdirler. Şu hâlde bir muallimin çocuğun inzibati kusurları etrafında cidden tevakkuf etmesi bu kusuru tahlil etmesi, sebeplerini araştırması, onları izale etmesi veya izaleye çalışması lâzımdır.

Belli başlı mektep kabahatlerinin ve onların karşısında alınması lâzım gelen tedbirlerin tavsifinden evvel yukarıda ki üç nokta etrafında bir az tevakkuf etmeği faydalı bulduk .

I — Veraset:

Ruhî ve ahlâkî tarların bir çoklarında ebeveynden gelme bir takım irsî muharrikler olduğu muhakkaktır. Bugün bazı Amerika hükümetlerinde canilerin, hırsızların, divanelerin çocuk yapması menedilmiştir.

Filhakika canilerin bir çoklarının çocukları da bir müddet sonra böyle bir istidat göstermektedirler. Fakat asıl bundan daha mütammim daha ziyade muallimi alâkadar eden ayyaşların fazla ihtiyarların çocuklarıdır. İrsî frenginin de bu hususta rolü vardır,

Ayyaş babaların çocukları umumiyetle ruhî müvazenesizliklerin mevzuudur. Bazılarında fazla bir faaliyet bazılarında ise bilâkis uyuşukluk bir kısmında cevval zekânın yanında müvazenesiz ve ihtiraslı tipler vardır. Muallim evvelâ kabahatli çocuklarında bilhassa mükerrer kabahatlılarında bir veraset tahkikatına girişmelidir. Verasetin getirdiği bu fena etmeler ve istidatlar her halde mahir bir muallimin elinde mukdil edilebilir.

II — Muhitteki fena örnekler, fena taklit, fena telkin.

Çocuk fevkalâde mukallittir. Sonra bilhassa büyümeye karşı büyük bir istidadı olduğu gibi büyükleri taklide karşı da büyük bir arzusu vardır. Fena modellerin ortasında kaldığı zaman onları ister istemez taklit eder. Hatta bu taklidi çok defalar bilmiyerek ve ne olduğunu anlamadan yapmıştır. Fakat bunların en fecii fena telkindir. Bir çok muhitler ve hatta maalesef ana ve babalar çocukların fena itiyatlarında bizzat amil olmaktadır. Bazıları müsamaha ile şimartarak sebep olurlar, bir kısmı da kendi menfaatları için